

DOKUMENT

EXPRESSEN SVERIGES BLODIGA HISTORIA 10:10

TISDAG 11 AUGUSTI

Maskeradmordet

TOLV SIDOR: Gustav III sköts ihjäl under en maskeradbal på operan – av en hemlig grupp som ville göra statskupp

Operan i Stockholm, där Gustav III mördades. Bilden är tagen på 1880-talet av en okänd fotograf.

■■ I mars 1792 sköts Gustav III under en maskerad på Operan i Stockholm.

■■ Mördaren var en 30-årig före detta kapten. Hans namn var Jacob Johan Anckarström.

■■ De verkliga hjärnorna bakom mordet var en hemlig grupp unga adelsmän som ville göra statskupp.

Kungen bär mask – men mördaren känner igen honom

Hedersgästen bär en trekantig hatt. Över axlarna har han en jacka i grå silkes-trikå med ett brett skärp av samma tyg. Ansiktet täcks av en vit mask.

Ändå är mannen lätt att känna igen. Ingen av de andra på dansgolvet bär det blå

bandet med Serafimerorden över bröstet. Det är kungen, och han möter döden medan orkestern spelar en glad menuett.

Männen i svart går långsamt fram till Gustav III.

– God afton, vackra mask, säger en av dem och drar fram flintläspistolen under slängkappan.

Det är den 16 mars 1792, en fredag. På Operan i Stockholm hålls stor maskeradbal. Under ljuset från glittrande kristallkronor dansar de rika och mäktiga. Skottet hörs knappt i det glada larmet.

Musikerna fortsätter spela, nu är det kadrilj, och dansen fortsätter.

Kapten Jacob Johan Anckarström har hoppats att skottet skulle träffa bättre. Att kungen dör med en gång.

Kulan tränger in i ryggen ovanför vänstra höften. Gustav III faller ihop i stallmästaren Hans Henrik von Essens famn. På franska säger kungen:

– Aj, aj, jag är sårad.

Kungen är skadad, men inte död.

I stora salen finns 16 sammansvurna. Deras plan är att ta makten den här natten och skapa ett nytt Sverige.

Kungen lever i ännu 16 dygn i svåra plågor. Den 29 mars dör han i sviter av blodförgiftning och lunginflammation i paradängkammaren på Stockholms slott.

De i backar en bit. Gustav föds 1746 i Wrangel-ska palatset på Riddarholmen i Stockholm, som varit kungliga familjers bostad sen tidigare.

Den politiska makten ligger hos riksdagen: adel, präster, borgare och bönder.

Dräkten som Gustav III bar på maskeradbalen.

Foto: GÖRAN SCHMIDT/
LIVRUSTKAMMAREN/CC BY-SA

Offret sköts ihjäl på maskerad

Gustav III

FÖDD: På Ridderholmen i Stockholm den 24 januari 1746.

YRKE: Var Sveriges kung från 1771 till sin död 1792

ENVÄLDIG: Gjorde statskupp 1772 då han avsatte regeringen och Sveriges första politiska partier (hattar och mössor) förbjöds.

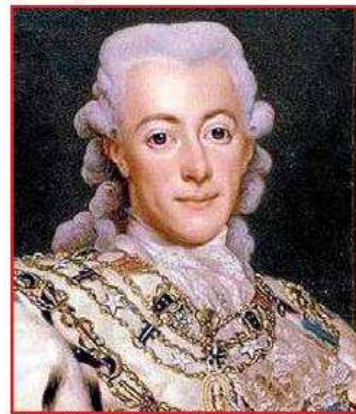
INTRESSEN: Teater, musik.

Avsatte regeringen och förbjöd politiska partier

HUSTRU: Sofia Magdalena av Danmark.

BARN: Gustav IV Adolf och Karl Gustav.

DÖD: 29 mars 1792 efter att ha skjutits under en maskerad på Operan i Stockholm.

Gustav III. Porträtt från 1777 av konstnären Alexander Roslin.

Mördaren halshögs offentligt

Jacob Johan Anckarström

FÖDD: 11 maj 1762 på Lindö gård i Vallentuna.

YRKE: Avgick som officer med kapstens grad. Ägnade sig därefter åt lantbruk och penningutlåning.

KÄND FÖR: Mordet på kung Gustav III.

KOMPLOTTEN: En grupp på cirka 80 adelsmän konspirerade för att få bort Gustav III från tronen. Anckarström valdes att utföra mordet.

HUSTRU: Gustaviana Löwen.

BARN: Döttrarna Gustava och Carolina, sönerna Carl, Johan och August.

NAMNBYTE: Efter kungamordet skrapade familjen bort namnet Anckarström från vapenskölden och bytte till Löwenström.

DÖD: Halshögsen på galgbacken vid Skanstull i Stockholm den 27 april 1792.

Jacob Johan Anckarström.

Kronprins Gustav som tioåring. Porträtt målat av konstnären Ulrika Pasch 1756.

Drottningen försökte göra statskupp

- Gustav III:s mamma Lovisa Ulrika pantsatte 44 briljanter ur sin kröningskrona för att finansiera en revolt mot regeringen.
- Drottningen var syster till Preussens mäktige kung Fredrik den store och missnöjd med att hennes make, kung Adolf Fredrik, inte hade något inflytande.
- Sverige styrdes av riksrådet, den regering som utsågs av riksdagen. Besluten godkändes med en stämpel med kungens namnteckning – utan att han tillfrågats.
- En grupp adelsmän var med i drottningens planer. Hon pantsatte

**Pantsatte
briljanter för
att ha råd med
revolten**

kronjuvelerna utomlands för att få pengar till sammansvärjningen.

- Komplotten avslöjades. Åtta av kuppmännen halshöggs, alla var nära vänner till kungaparet. 1772, året efter att Adolf Fredrik dött, genomförde sonen Gustav III en statskupp och blev enväldig.
- Efter mordet på Operan blev Gustav III:s son kung, med namnet Gustav IV Adolf. Han avsattes och levde sina sista år olycklig och alkoholiserad utomlands. Han kallade sig överste Gustafsson.
- Gustav IV Adolf ersattes av sin farbror, Karl XIII. Han var också en svag

kung. Efter honom var tiden på Sveriges tron ute för den Holstein-Gottorpska ätten.

- 1810 hämtade vi en annan kung från utlandet: Jean Baptiste Bernadotte, Napoleons general, anfader till kronprinsessan Victoria. Han landsteg i Helsingborg klädd i svart slängkappa, knähöga stövlar och vita ridbyxor.
- På båten gick han över till den protestantiska läran, vilket var ett krav för att han skulle få sätta sin fot på svensk mark som tronarvinge.

**En ny kung
hämtades
från utlandet:
Bernadotte**

Lovisa Ulrika.

Pojken föds med skavanker som följer honom resten av livet

Det finns två politiska partier, hattar och mössor: De är oense i det mesta, utom en sak: kungen ska hållas kort.

Kung Adolf Fredrik är Gustavs pappa, och han är en galjonsfigur utan att ha något att säga till om.

Riksdagen har en gummistämpel med kungens namnteckning som den – utan att ens fråga – sätter under viktiga beslut.

Adolf Fredrik är en godmodig man, före detta biskop i Lübeck. Han tycks vara helt nöjd med att vara kung utan makt – så länge god mat serveras på hans silverfat, ofta och mycket.

Han blir känd som kungen som åt ihjäl sig.

Den 12 februari år 1771 är en tisdag. Vår tämligen fete kung sitter ensam vid middagsbordet. Fat efter fat bärs fram.

Som förrätt serveras ostron, därpå kött med rovor, surkål, hummer, rysk kavlar och böckling. Kungen skjöljer ner rätterna med fransk champagne.

Eftersom det är tisdag har kungens franske hovmästare en överraskning till efterrätt.

Semlor.

De serveras exakt som Adolf Fredrik vill ha dem: med marsipan, vispgräddade, varm mjölk och kanel.

Kungen ber om påfyllning flera gånger. Medan han väntar på ännu en nygräddad semla hör betjänten ett skrik. Kungen mär inte bra. Han får hjälp att komma till sängen, och där tar han sitt sista andetag. Han blir 60 år.

Drottning Lovisa Ulrika är Gustavs mamma. Hon är en tysk Kraftmädchen, syster till Europas mäktigaste man, den enväldige Fredrik av Preussen.

Hennes egen bror säger om henne: "Hon är häftig, högragen och intrigant".

Drottningen är van vid galant lyx och undersåtar som bugar och fjäskar.

Sverige är mörkt, trist, långt borta från det galanta hovlivet på kontinenten, och hon tycker att svenskar är okultiverade träkmånar.

Drottningen är rävspelens mästare, och hennes avsikt är att avskaffa folkstyret och flytta makten dit hon anser att den hör hemma: hos kungen.

1756 gör hon ett kuppförsök. Grevarna Erik Brahe och Gustaf Jacob Horn och några andra missnöjda i den högsta aristokratin tillhör revoltmännen.

Kvällen innan de sammansvurna ska slå till avslöjas planerna. Åtta av dem halshuggs på Riddarholmen, andra landsförvisas och drottningen får en utskällning av ärkebiskopen, men får behålla huvudet.

Kronprins Gustav är tio år, och han bestämmer att när hans tid kommer så ska han gå listigare tillväga.

★★★

ustavs ankomst till världen är ansträngande för både mor och barn. Pojken föds med skavanker som följer honom resten av livet. Pannan är platt över vänster öga och det ger honom en oregelbunden huvudform som han senare försöker dölja med peruker.

En av höfterna är något missbildad. Det gör att han aldrig kan klättra och leka som andra barn, och hela livet haltar Gustav då han går.

Drottningen uppföstrar sin äldste son med en blandning av stryk och smicker.

Hon sätter honom i kronprinssskola innan han fyllt två år: Dåtidens stora kulturpersonligheter Olof von Dalin och Carl Gustaf Tessin flyttar till Slottet

och blir hans lärare. Från Frankrike hämtas pedagoger som lär unge Gustav tala den tidens makt-språk.

På somrarna är kungafamiljen på slottet i Drottningholm. I biblioteket sitter Gustav på kvällarna och bläddrar bland kopparstick som visar förfädernas krig och bravader.

Drottningen tar gärna Gustav till Kina slott i parken, och han får leka med mekanismen som kan ta dukade matbord upp och ner genom golvet. Lovisa Ulrika fick lustslottet i 33-årspresent av Adolf Fredrik.

Han går på Drottningholmsteatern, den ståtliga estraden intill Slottet som fattade eld och brann ner just då Lovisa Ulrika firade en annan födelsedag, den 42:a, men som byggts upp igen.

Drottningen har ett brinnande intresse för teater, och det går i arv till Gustav.

Gustav drillas till det blivande jobbet. Till och med riksdagen lägger sig i. De avskedar lärarna som drottningen valt och tillsätter egna, med mer demokratiskt sinne.

Författaren Beth Hennings, en av våra främsta kännare av Gustav III:s tid, skriver:

– Gustavs högfärd och överskattning av egna kvalitéer, ytterligare närd av smickret från hovet, gjorde att han var besvärlig att umgås med.

★★★

ustav växer upp under en tid som historieböckerna kallar frihetstiden.

Den ersätter stormaktstiden som tar slut då Karl XII skjuts med en blykula i Fredrikshald, nuvarande Halden i Norge, 1718.

Svenskarna är trötta på alla krig, på enväldiga kungar som tvingar ut oss i blodiga bataljer långt från skörden och bondtjappen hemma. Vi vill äntligen ha fred.

Kungarnas envælde, att majestätet står över alla lagar, avskaffas under frihetstiden.

Dåtidens regering kallas rådet, och de utses av de fyra stånden i riksdagen. Kungens makt blir obetydlig – en stämpel, som Gustavs pappa.

Vi får våra första politiska partier:

Hattarna – konservativa, dominerar av högadeln "män som står för sin hatt". De vill gå i krig igen – för att hämnas på Peter den store i Ryssland som knäckt Sveriges stormaktsvalde.

Mössorna – liberaler, mest bönder, borgare och präster. De vill ha fred och reformer för att minska adels privilegier med skatter och annat.

Hattarna och mössorna byts av vid makten, och i stort är 1700-talet en framgångsrik tid för Sverige. Långsamt är vi på väg att bli ett modernt land.

Vi blir storexportörer av järn. En tredjedel av allt järn i världen kommer från Bergslagen och andra gruvor.

Carl von Linné undersöker växternas värld och ger dem namn på latin som de har än i dag.

Eva Ekeblad bryter könsbarriären och blir första kvinnan i Vetenskapsakademien. Det är hon som

Semlor – en av kung Adolf Fredriks favoriter.

Gustav III blir folkets kung – i alla fall i början

Gustav III:s kröning.

hittar på att det går att göra brännvin av potatis.

Christopher Polhem uppfinnar maskiner som sätter snurr på industrin.

Anders Celsius hittar på den hundra-gradiga termometerskalan.

Det växer upp fabriker, finansierade med statens lån: Rörstrands- och Mariebergs porslinsfabriker, Alströmers textilindustri i Borås, Kungsholmens glasbruk.

Då Gustavs pappa dör sitter hattarna vid makten. Det pågår en ståndsstrid. Mössorna vill ta bort rätten för adelsfamiljernas monopol till alla höga ämbeten i staten. Alla fina och vävlönade jobb går till män – kvinnor räknas inte – med von eller af i efternamnet, enda meriten som krävs

Gustav är 25 år. Han vill inte bli en kung med stämpel. Han vill ha makt.

★★★

Den 29 maj 1772 kröns Gustav III i Storkyrkan i Stockholm. Kungen sitter på en silvertron och hans dräkt är sydd av siden som glänser som silver.

Framför Slottet är festbyggnaden rest. Det föreställer Bacchi tempel med snidade vinrankor och frukter. Helstekt oxen serveras och maten bärs fram av pager med överstes rang.

I Gamla stan och på Stockholms malmar bjuds gratis vin till medborgarna. I fyra rusiga dagar pågår festligheterna.

Snart är den era som kallas frihetstiden över. Nu börjar perioden som kallas den gustavianska – och kommer att pågå tills Jean Baptiste Bernadotte kommer.

Den 19 augusti gör kungen statskupp.

Den är ett vågspele, och han agerar listigt.

På förmiddagen sitter kungen på sin häst i spetsen för vaktparaden som gör sin dagliga tur runt Slottet. Soldaterna beordras att vänta på yttre borggården medan Gustav III tar livgardets officerare åt sidan.

– Jag ska göra slut på aristokratis mångvalde. Jag behöver er hjälp.

Runt vänster arm på uniformen knyter befälen och soldaterna vita band. Det ska skilja vän från fiende.

Riksrådet sitter i möte i Slottets rådssal. En gardesofficer och 30 soldater spärrar alla utgångar.

Under tiden omringar övriga soldater hela kungliga slottet. På borggården står laddade kanoner.

Gustav III gör en dramatisk entré i rådssalen. Han bär den kungliga kronan, har svärd vid sidan och spiran i handen.

Häpna och förvirrade rådsherrar, både mössor och hattar, förs till fängelseceller (de släpps då kuppen är över). Innan dess har de tvingats godkänna kungens nya regeringsform.

På kvällen skriver Gustav III i ett brev:

"För mitt folks oberoende var jag tvungen att slå ett lika djävult som lyckligt slag. Jag har statsodret i min hand och är enväldshärskare".

★★★

S Gustav III blir folkets kung, i alla fall i början.

Tre gånger i veckan mellan klockan fyra och fem har han öppen

mottagning. Vem som vill, hög eller låg, får komma till Slottet och framföra önskemål eller berätta bekymmer.

Så har ingen kung gjort tidigare.

Han promenerar omkring i Gamla stan, utan livvakter, och handlar snus och puder till perukerna i de små bodarna.

Det är reformernas tid. Tortyr förbjuds och den fruktade Rosenkammaren, vid Slussen i Stockholm, och alla andra pinoanstalter stängs för gott.

Kungen avskaffar dödsstraff för ett 70-tal brott, band annat trolldom och äktenskapsbrott.

Gustav III inför tryckfrihet (men den drar han in senare då tidningarna börjar kritisera även honom).

Han rensar upp i kronans administration och sparkar mutkolvar. Under häftigt motstånd från Luthers präster inför kungen 1782 religionsfrihet. Judar och katoliker får fritt utöva sin religion i Sverige.

Den förste juden som kommer heter Aron Isak. Han börjar som sigillgravör i Stockholm och blir senare en framgångsrik köpman i juveler och guld med verksamhet i hela landet.

Isaks familj kommer efter, och tack vare honom inrättas den första synagogan och judiska kyrkogården i Stockholm.

En reform vällar en storm av raseri: förbudet att bränna brännvin hemma. Supen är på den tiden bordsdryck, födoämne och medicin mot allt från tandvärk till hjärtesorger.

Sju supar om dagen anses normalt, den första före bruket.

Bönderna rasar över att de måste stänga sina brännerier medan överklassen tillåts fortsätta importera vin.

Det är inte en önskan att göra Sverige nyktrare som gör att Gustav III inför förbudet. Skälet är strikt ekonomiskt. Brännvin görs då av säd, och spannmålsimport är dyrt.

Kungens finansminister Johan Liljencrantz får en idé hur statens finanser ska förbättras:

Ett nummerlotteri, som kommer att skapa spelhysteri.

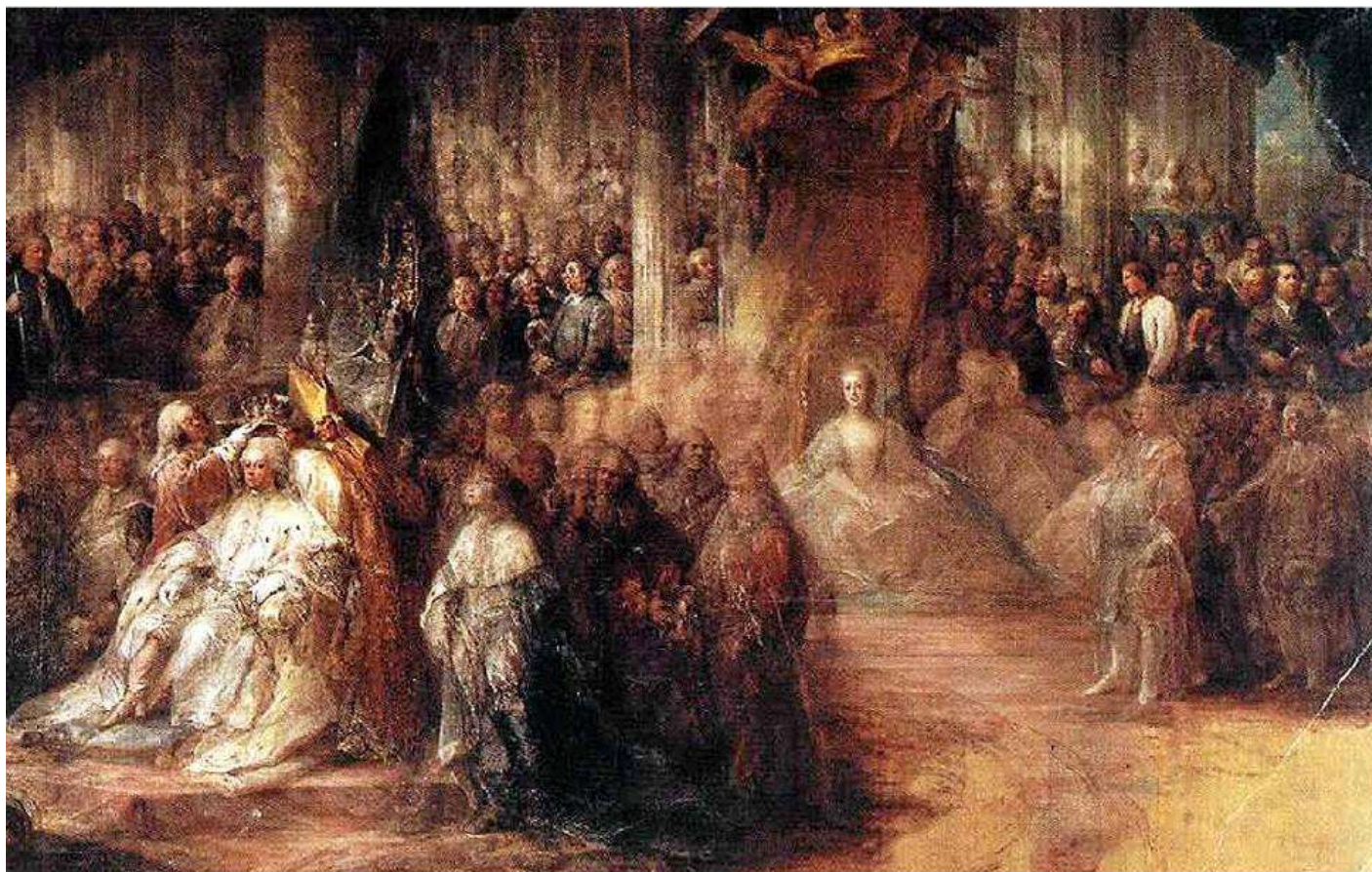
Dragningarna görs var tredje vecka på Slottsbacken. Där är stor publikfest. Arméns musikkår spelar. Fint folk sitter på hedersläktare. Vanliga stockholmare sitter på grässlätten och hoppas att dagen blir deras lycka.

Lotteriämbetet på Svartensgatan på Söder har satt upp stort tombolahjul.

Lyckohjulet har 90 nummer. Den som satsat en

Gustav III promenerade ofta runt i Gamla stan i Stockholm. Foto: OLLE SPÖRRING

riksdaler på enkelspel vinner 15 gånger insatsen. Har man satsat två riksdaler på två nummer och hjulet stannar på rätt ställen blir vinsten 270 gånger insatsen.

En fattig trubadur skriver till kungen och anhåller om en anställning vid nummerlotteriet.

Ansökan låter så här:
*"Där dess höga vinster dragas
 Söker jag en tjänst med lön
 Men gudinnan rik och skön
 Låter ej en skymt uppdagas
 I mitt låga, öppna skjul
 Om ers majestät behagar
 Gilla lyckas hårda dagar
 Dör poeten innan jul"*.

Den som skriver är en 36-åring som sjunger epistlar för supar och småpengar på krogarna.

Han heter Carl Michael Bellman.

Kungen ger honom jobb som kanslist, och Bellman får en rejäl årslön, 1 000 riksdaler. Trubaduren blir ett slags PR-man för statens lotteri i början, men han har ingen närvaroplikt så han hyr ut jobbet till en vikarie, och behåller en del av lönen.

★★★

isst finns ett skimmer över kung Gustavs dagar. Hans största intresse är teatern, konstarten på modet.

Han skriver och regisserar pjäser själv, och ofta framfördes de på Drottningholms-teatern.

Carl Michael Bellman.

Hans mest kända pjäs blir Gustav Vasa, om den avlägsne släktingen som krossar den hatade dansken och gör Sverige till ett rike. Den har premiär på Operan.

1786 grundar han Svenska Akademi, som sedan år 1900 delar ut Nobels litteraturpris.

Kungen gör långa resor söderut för att studera antikens konst. Med på en resa till Rom är en rund och glad skulptör som blir en av kungens största beundrare.

Det är Johan Tobias Sergel (som senare gör hyllningsstatyn av kungen som står nedanför Slottet på kajkanten på Skeppsbron).

Kungen köper en stor samling antika skulpturer i Rom. Samlingen blir Gustav III:s antikmuseum, ett av de första hos oss dit allmänheten får tillträde. De finns att se i Kungliga slottets stengalleri.

Andra minnen från Italienresan är ortsnamnen Frescati, Albano och Tivoli på Norra Djurgården i Stockholm. Gustav III hade planer på att utöka området kring den kungliga paviljongen i Haga till andra sidan Brunnsviken efter italienska förebilder.

Han började bygga ett slott, men efter den olyckliga kvällen på Operan blir området aldrig färdigt. Grunden finns kvar i Hagaparken.

Haga slott, där kronprinsessan Victoria och hennes

familj bor, byggdes senare på ett annat ställe i parken.

I Frescati (kungen stavade fel, italienarna skriver Frascati) ligger i dag Stockholms universitet och Naturhistoriska riksmuseet.

På vägen hem från Italien stannar kungen i Paris och hälsar på kung Ludvig XVI och hans drottning Marie Antoinette.

Han passar på att förhandla sig till egen ö i Karibien, Saint-Barthélemy. Kolonier är symboler för makt och prestige, och Gustav III vill gärna att Sverige ska framstå som en europeisk stormakt.

Kungens tanke är att vi ska kasta oss in i slavhandeln som kunde ge oss stora inkomster.

Det blir inte mycket till inkomster, även om svensk slavhandel pågår i några år. Ön är så fattig att till och med sjörövarna betalar för sig då de går i hamn.

Saint-Barthélemy har då 739 invånare, varav 281 är slavar. Den är cirka 20 kvadratkilometer, saknar dricksvatten och vägar, men hamnen är djupgående och bra.

Gustav III skickar dit svenska flottans fregatt "Sprengporten". Besättningen upphöjer byn med skjulen intill hamnen till huvudstad. Den får namnet Gustavia och sjömännen hissar den blågula flaggan.

Vår enda riktiga koloni säljs år 1878 tillbaka till Frankrike av Oscar II för 300 000 kronor.

★★★

ör fattigadelns ungdomar är den militära banan vägen till status, ära och kanske framtida grevetitlar. Livdrabantkåren har till uppgift att bevaka Slottet och kungen. De yngsta, vackraste och mest belevade av rekryterna väljs ut av Gustav III till specialtjänst.

De blir hans pager, hans personliga uppsare.

1778 väljer kungen en nyutnämnd fänrik från Gula gardet.

Han är 16 år och hans namn är Jacob Johan Anckarström.

Kungens fattigpager är alltid adel med obetydligt namn. Lönen är låg, 150 silvermynt om året.

För första gången möter kungen den unge mannen som senare ska mörda honom och ändra den svenska historien.

I hovet får samtal föras bara på franska. Anckarströms och de andra pagernas hår friseras och pudras av hovperukmakaren. Det får nå högst en tum nedanför grönen. Lockar är förbjudna. Hästsvansen ska vara två tum lång.

Anckarström bär en galadräkt som är kungsblå och citrongul med galoner i guld och silver. Jackan är av siden med puffärmär, knäbyxorerna är av svart sammet, strumporna vita och skorna svarta med höga, röda klackar. Runt halsen har han ett krås och på huvudet en mössa med plymer.

– Min vackra Anckarström, brukar kungen kalla honom.

I boken "Anckarström och kunga-

Kungen fejkar anfall

mordet" berättar författaren Ernst Brunner om pagernas sysslor:

"Livpagen sov hos kungen och bäddade hans sidentygställe. Kammarpagen värmd hans säng. Till morgon-uppvakningen hörde intimitvätt och påklädsel. Kungen bars till och från sin toalettsstol. Pagerna hjälpte till att knäppa upp kragen, rätta till siden-dräkten, släta ut slagen".

Kungen har uppfostrats att andra gör allt åt honom. Han har aldrig lärt sig att knäppa knappar själv och han kan inte knyta skosnören.

Kungen ser ståtligt ut på porträtt som Alexander Roslin och andra målat. I verkligheten är han kortväxt (165 centimeter), har små fötter (storlek 36), stor mage, spinkiga ben, dåliga tänder, och han rör sig med feminina gester.

Hovskvallret om kungen och hans vackra pager är ständigt samtalsämne i frihetstidens Stockholm. Även i dags-tidningar – kungen har infört pressfrihet – antyds att Gustav III är homosexuell.

Ernst Brunner:
– Gardisterna som togs ut till pagekåren kom inte till en skola för moral och goda seder. Pagerna blev en del av kungens lyxbegär, hans ofantliga behov att tillfredsställa sina infall.

Anckarström stannar vid hovet i två år, tills han fyller 18 och när åldern för att börja utbildningen till officer.

Hans hat mot kungen har väckts.

★★★

Kungen har ett problem. Han måste skaffa en tronarvinge, annars hotar rådet att överlåta arvsrätten till tronen till hans yngre bror, hertig Karl.

Gustav III har i nio år varit gift med Sofia Magdalena, prinsessa av Danmark. Det är ett "politiskt" äktenskap, för att förena länderna. Makarna avskyr varandra, och gör inte ens då de visar sig offentlig till-sammans någon hemlighet av det.

Kungen har aldrig hälsat på i drottningens sängkammare. Nu måste han.

Kungen ber sin 29-åriga stallmästare Adolf Fredrik Munck om råd. Gustav III får först en teoretisk lektion, och därefter förs han naken till drottningens sovrum.

Munck väntar i gula förmaket. Efter en kvart plingar kungen i klockan. Han behöver hjälp.

Stallmästaren går in och försöker visa det kungliga paret hur ett samlag går till.

Ingenting fungerar.

Kvällen efter kommer kungen och Munck tillbaka. Det går inte då heller. Sängkammärentyren på Ekolsunds slott i juli 1775 är en angelägenhet för Sveriges rike, och dokumenteras noga. De mest intima detaljer finns arkiverat i original, skrivet av hovstallmästaren, vidimerat av riksdrottsen Trolle-Wachmeister och riksmarskalken Axel von Fersen.

"Kungen lyckas aldrig uppnå väl-signelse", står det.

Enligt flera bevarade hovanställdas dagböcker blir stallmästaren drottningens älskare – med kungens godkännande. Munck kommer ofta på natten till hennes sovgemak och släpps in av livgardets soldater som vakter utanför dörren.

Drottningen blir med barn, den blivande kung Gustav IV Adolf.

Hovfolket räknar ut att nio månader innan kronprinsen föds har Gustav III vistats en längre tid på Loka brunn. Adolf Fredrik Munch, som liksom Anckarström varit kungens page, gör en lysande karriär och utnämns till greve och friherre. Till sin död förnekar Munch ryktena om att han är far till kronprinsen.

★★★

Gustav III är inte längre folkets kung. Det är onda år i Sverige. Missväxt och kalla vintrar orsakar hungersnöd och i dåliga husruckel i Stockholm fryser människor ihjäl.

Då kungen går på teaterpremiärer måste hovet hyra in gäster som reser sig och applåderar. Förr jublande under-såtarna spontant.

Han vågar inte längre ta morgonpromenader i Gamla stan. Då han åker i sin galavagn kastar medborgarna sten och hästlort.

Han behöver ett krig där han kan spela en hjälteroll.

Med segrar på slagfältet kan han vinna tillbaka populariteten från den stora massan. Tror han.

Gustav III:s kusin Katarina stora i Ryssland är redan i krig med Turkiet.

Kungen ser sin chans. Ryssarna har det mesta av trupperna i slagfältet i öster. Han kan komma över Östersjön med sin flotta och hans landarmé ska ta tillbaka den ryska huvudstaden Sankt Petersburg.

Problemet är att Gustav III inte kan starta ett anfälls- eller under-ständer-församlings godkännande.

Han kommer på en krigslist – samma som Adolf Hitler upprepar 151 år senare då det nazistiska Tyskland anfaller Polen.

Kungen låter skräddaren på Operan sy upp ett tiotal ryska uniformer. Operaskräddaren tror att de ska användas i en teaterpjäs.

Uniformerna transporteras i hemlighet till Puumala by i Karelen, en finsk gränspostering. Några svenska soldater klär ut sig till ryska kosacker och gör ett låtsasanfall och skjuter med lösa skott mot en svensk postering.

Försvarskriget har kungen rätt att beordra själv. Nu kan kriget börja. En högsommardag 1788 låter sig Gustav III ros i Vasaslupen från Slottsbacken till Skeppsholmen. Han går ombord på kungajakten "Amphion", som kallas "den förgyllda träskon" på grund av dåliga seglaregenskaper.

Kungen har stor känsla för teatraliska effekter: han är klädd i samma färger som vår krigarkung Gustav II Adolf och är beväpnad med värjan som en annan krigarkung, Karl XII, slogs med i Poltava.

I juli seglar den svenska örlogsflo-tan in i Finska viken.

Kungens bror hertig Karl är utsedd till storamiral och leder flottan ombord på flaggskeppet "Gustav III". Hertigen har befäl över 15 stora skepp och 11 fregatter som tillsammans har 1 400

kanoner. Det är en mäktig armada.

Kungen förväntar sig att möta en svagt rustad rysk flotta, betydligt underlägsen i skepp. Han är dåligt underrättad.

Tidigt på morgonen den 17 juli siktar de två flottorna varandra vid ön Hogland. På eftermiddagen är skeppen manövrerade i linje och sjöstriden brakar loss.

Stupades och sårades blod färger däckerna röda. Master och bord skjuts sönder.

Kungens bror är oduglig som befälhavare. Då ryssarnas kanonkulor dånar mot flaggskeppet gömmer han sig i befälshytten och stärker sig med vin. Han lyckas förmå kaptenen att lägga ut en rökrök så att fartyget kan komma i säkerhet till fästningen Sveaborg.

Vid tiotiden på kvällen har fartygen skjutit bort sitt krut och slaget är över. Gustav III skickar meddelande hem att svenskarna vunnit en ärorik seger. Det är en propagandalögn. Sjöslaget slutar oavgjort.

Gustav III:s ryska krig varar i två år och blir ett flasko.

Kriget är illa förberett, både militärt och politiskt.

Kungens vän greve Axel von Fersen, som många år senare lynchas i Stockholm, är med och i ett brev till sin syster Sophie Piper skriver han:

"Soldaterna sover direkt på marken. De har varken filtter eller kappor. Överallt möter jag misstro mot kriget och kungen".

Anjala gård ligger vid Kymmene älv i sydöstra Finland. Den 9 augusti 1788 gör 112 svenska officerare myteri.

Upproret blir början till slutet för Gustav III.

Officerarna anser att kungen dragit in Sverige i ett krig som strider mot regeringsformen. De lägger ner vapnen och börjar förhandla om fred med den ryska kejsarinnan.

Anjalaofficerarna grips och anklagas för högförräderi. De flesta benådas av kungen.

Överste Johan Henrik Hästesko blir syndabock och döms till död.

Jacob Johan Anckarström står nedanför schavotten på Östermalms-torg i Stockholm då bödeln slår hugget med bilan och officerens huvud faller.

Två senare sitter Anckarström i häkte och skriver i sin bekännelse:

"Exekutionen av Hästesko var den grvsta orättvisa. Jag fattade mitt beslut: jag ska döda kungen".

Anckarström är inte med i kriget. Då det startar har han redan sagt upp sig från livgardet. Han slutar med kapens grad för att bli bonde och arrenderar godset Thorsåker i Uppland.

Kriget är dyrt för Anckarström. Som markägare är det hans skyldighet att vara med i det som kallas rote. Han måste utrusta drängar och skicka dem som soldater till kungens armé.

Lön till ryttare, vapen, inköp av fullgod häst kostar 710 kopparmynt. Hur många soldater Anckarström utrustar är inte känt.

Finska kriget kostar många svenska liv. Armén förlorar 21 359 man, flottan minst 5 000 och över 20 000 dör i sjukdomar.

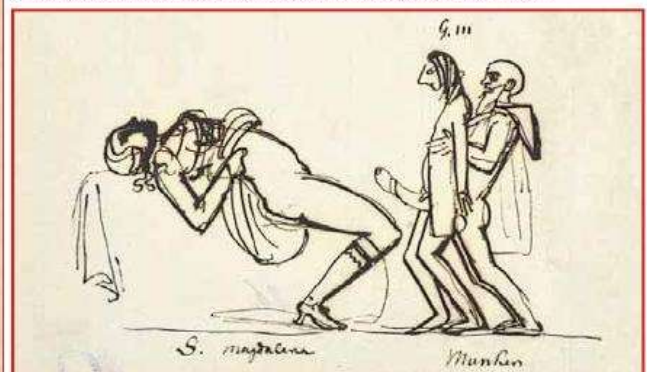
Anckarström måste försörja hustrur

Carl Gustaf Pilo's målning av Sofia Magdalena finns på Nationalmuseum.

Stallknekten i kungens sängkammare

- Äktenskapet mellan Gustav III och den danska prinsessan Sofia Magdalena var ytterst kyligt. I kretsen runt kungen skvallrades om att han föredrog pojkar framför kvinnor.
- Hovets stallmästare Adolf Fredrik Munck spelade en viktig roll i kungaparets samliv. Flera historiska källor hävdar att Munck säkrade tronföljden genom att bli pappa till kronprinsen Gustav Adolf och senare prins Karl Gustav.
- Hovets insatser i den kungliga sängkammaren gav upphov till många rykten. Hans lojalitet, och tystnad, belönades rikligt. Då förste sonen föddes fick stallmästaren av drottningen ett briljantbesatt ur där Sofia Magdalenas porträtt omgavs av tre rader mycket stora juveler. Gustav III visade sin tacksamhet med att utnämna Munck till friherre, greve, landshövding, ledamot av regeringen och Serafimerriddare.
- Stallknektens lysande bana avbröts då han avslöjades med att i hemlighet trycka pengar på statens sedeltryckeri. Han sändes i landsflykt och dog i Italien.

Nidbild av hur Adolf Fredrik Munck, "Muncken", assisterar Gustav III under första samlaget med Sofia Magdalena. Carl August Ehrens vörd har ritat.

– för att starta krig

Sjöslaget vid Hogland 1788 blir ett misslyckande. Målning av okänd konstnär.

och barn till de av hans rotesoldater som dött.

Kostnaderna drabbar honom så hårt att han tvingas säga upp arrendet för godset.

Det gör hans bitterhet mot Gustav III ännu större.

★★★

Sustav III bedriver en skicklig propaganda mot Anjalamännen. Folkopinionen vänds mot adeln som svikit kungen i kriget.

1789 lyckas han – med stöd av bönder och borgare – få genom en ny grundlag, Förenings- och säkerhetsakten.

Den upphäver adelsfamiljernas ensamrätt till höga tjänster.

Ändringen innebär att i fortsättningen är det Gustav III ensam som styr Sverige.

Det är orons tid. Ute i Europa blåser politiska vindar som skrämmar både kungen och hans fiender bland aristokraterna.

Frihet, broderskap, jämlikhet – parollerna från revolutionen i Frankrike där överklassens huvuden rullar.

För Anckarström fortsätter olyckorna. Två av hans barn dör, hustrun Gustaviana överger honom för en annan man.

Han tvingas lämna godset och flyttar med de tre barnen som är kvar och två anställda pigor till kvarteret Bryggaren på Gamla Kungsholmsbrogatan i Stockholm.

Han har mjölkorna med och hyr kobås och del i höskullen på bakgården. Anckarström känner sig misslyckad. Han skyller alla sina personliga motgångar på kungen.

Han håller inte tyst om sin ilska. Efter för många öl på krogen förtalar han öppet Gustav III. Kungaförtal är färligt, ett högmålsbrott som kan bestraffas med döden, och det finns många angivare.

Anckarström tas ett par gånger till förhör. Polismästare Henric Liljensparre – samme man som avslöjar mördaren på Operan – låter periodvis skugga Anckarström för att försöka ta reda på hur allvarliga hoten är.

Polismästaren är en man med sluga metoder. Han vet det mesta av Stockholms hemligheter. Hans sätt

att skaffa information är ovanliga.

I Gamla stan driver han en klubb där adelsmännens betjänter serveras gratis öl och brännvin. De blandar sig med polismästarens folk som pumpar tjänarna på skvaller.

Den före detta kaptenen är inte ensam om att önska monarken ett ont öde. En sammansvuren grupp av andra adelsmän planerar också att störta Gustav III. Deras mål är att adelns förlorade rättigheter ska återinföras.

Demokrati vill de inte ha, bara att Sverige ska styras som förr.

Inom gruppen av konspiratörer, de är cirka 80, är adelsmännen oeniga om kungen ska mördas eller om det räcker med att han avsätts och tillbringar resten av livet på ett slott långt borta.

Gruppen leds av en politiker med skamfilat rykte, den 70-åriga Carl Fredrik Pechlin. I hattpartiet låtsas han vara förkämpe för frihet, på sina gods i Kalmar är han känd som en bondeplågåre av värsta slag.

Strax före jul 1791 får Anckarström kontakt med två grevar i gruppen. De är den 26-åriga Adolph Ribbing, som vuxit upp vid hovet, och 28-åriga Clas Horn,

vars personliga hat till Gustav III beror på att kungen fängslat hans pappa.

De tre är överens om en sak: enda sättet att rädda Sverige är att mördra kungen.

Anckarström säger:
– Jag gör det. Kungen ska dö för min hand.

★★★

Speran i Stockholm, klockan är strax före elva, natten då Gustav III möter sin mördare.

Kungen kommer från sin paviljong i Haga. Han är rosig om kinderna. Det har varit kapplöpning med slädar på Brunnsvikens is och Gustav III har suttit i kylan och tittat på.

Supén intar kungen i sin privata våning högst upp i Operahuset. Han åter tillsammans med stallmästaren och några hovlakejer.

Vid kaffet kommer en hovman med ett brev som inte undertecknats. Det har lämnats vid entrén av en okänd man.

Senare ska det visa sig att författaren är överstelöjtnanten Carl Pontus Lilje-

Löwenströmska i dag.

■ Kungamördarens släkt bytte namn till Löwenström. Hans bror, ryttmästare Gustaf Adolf, skänkte 1809 ett lasarett som försöringsgåva till staten.

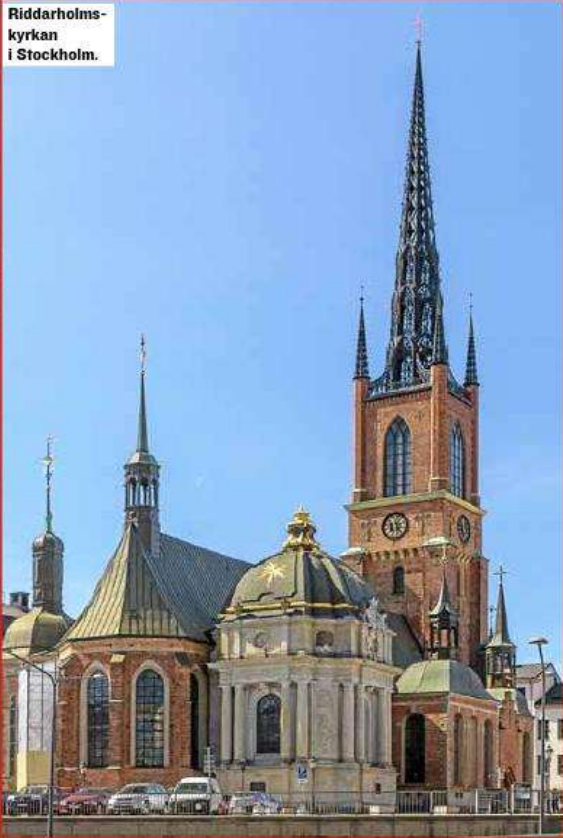
■ Löwenströmska sjukhuset ligger i Upplands Väsby. Det ursprungliga huset ersattes 1964 med ett nytt. I dag drivs det av Stockholms landsting och innehåller bland annat mottagningar för patienter med anorexi samt närakut, vårdcentral, röntgen och dialys.

■ Ryttmästarens dotter Rosa gifte sig med Rudolf Wall, som grundade Dagens Nyheter. Attlingar till henne lever kvar, medan manslinjen i släkten Anckarström dog ut 1863.

Männen i släkten dog ut 1863

Kungamördaren mister sitt huvud inför folkmassan

Riddarholmskyrkan i Stockholm.

horn, en av de sammansvurna som i sista stund ångrar sig och försöker avstyra mordet.

Brevet är en varning: "Ett attentat som andas hat och hämnd kommer att utföras mot Ers majestät i kväll".

Kungen läser: Hovmännen försöker hindra honom att gå ner till maskeraden två trappor ner.

– De ska inte tro att jag är rädd, svarar kungen.

Anckarström förbereder sig under dagen. Han köper en slaktarkniv och filar hullingar så att den blir svår att dra ut efter ha stukkits i en kropp.

Han har två rejåla flintlåspistoler med kolvar av valnöt. De är 31,5 centimeter långa, med stålborrade pipor. Han laddar med krut och sex grova hagel, sex tapetnubb och två rämnkulor av bly som lindas med papper för att sluta tätt i loppet.

Femton minuter före midnatt: På scenen pågår dansen. Kungen kommer in i operasalongen, arm i arm med stallmästaren.

Sexton av gästerna är förklädda på samma sätt. De bär svarta slängkappor, långa stövlar, runda hattar, ansiktena är täckta av vita masker och svart lösskägg.

Anckarström och grevarna Horn och Ribbing tränger sig fram genom folkhavet.

Mördaren är redo. I vänster hand håller han kniven och i den högra pistolen.

Anckarström har en plan: först ska kungen dö, sen ska han ta fram den andra pistolen och sätta mot sin egen tinning.

Skottet träffar illa. Kungen blöder, men han lever och är vid medvetande.

Kuppmännen följer planen:

– Elden är lös, skriker de.

Meningen är att de ska skapa panik. I villervallan ska de blanda sig med folkmassan och fly till säkerheten.

Det blir ingen panik. Inte många märker

vad som händer kungen. Ropen hörs inte genom sorlet. Dirigenten står med ryggen mot salen och fortsätter att hålla musiken i gång.

Hovmännen stöder kungen upp för trapporna till privatvåningen. Han läggs ner på den röda divanen.

– Grip den som sköt, men gör honom inget illa, säger han.

Nere i Operasalen har musiken tystnat. Där hörs gråt och skrik, någon ropar: "Kungen är skjuten".

Ntgångarna spärras av gardister. Polismästare Liljensparre tar kommandot. Han sätter ett bord på scenen. Maskeradgästerna kallas fram en efter en. De tar av sig maskeringen, lämnar sina namn och adresser. Det festande folket är dåliga vittnen. Ingen tycks ha sett vad som hänt.

Mordvapnet och slaktarkniven har poliserna redan hittat. Anckarström släpper vapnen till golvet direkt efter skottet.

Han går också fram till polismästaren.

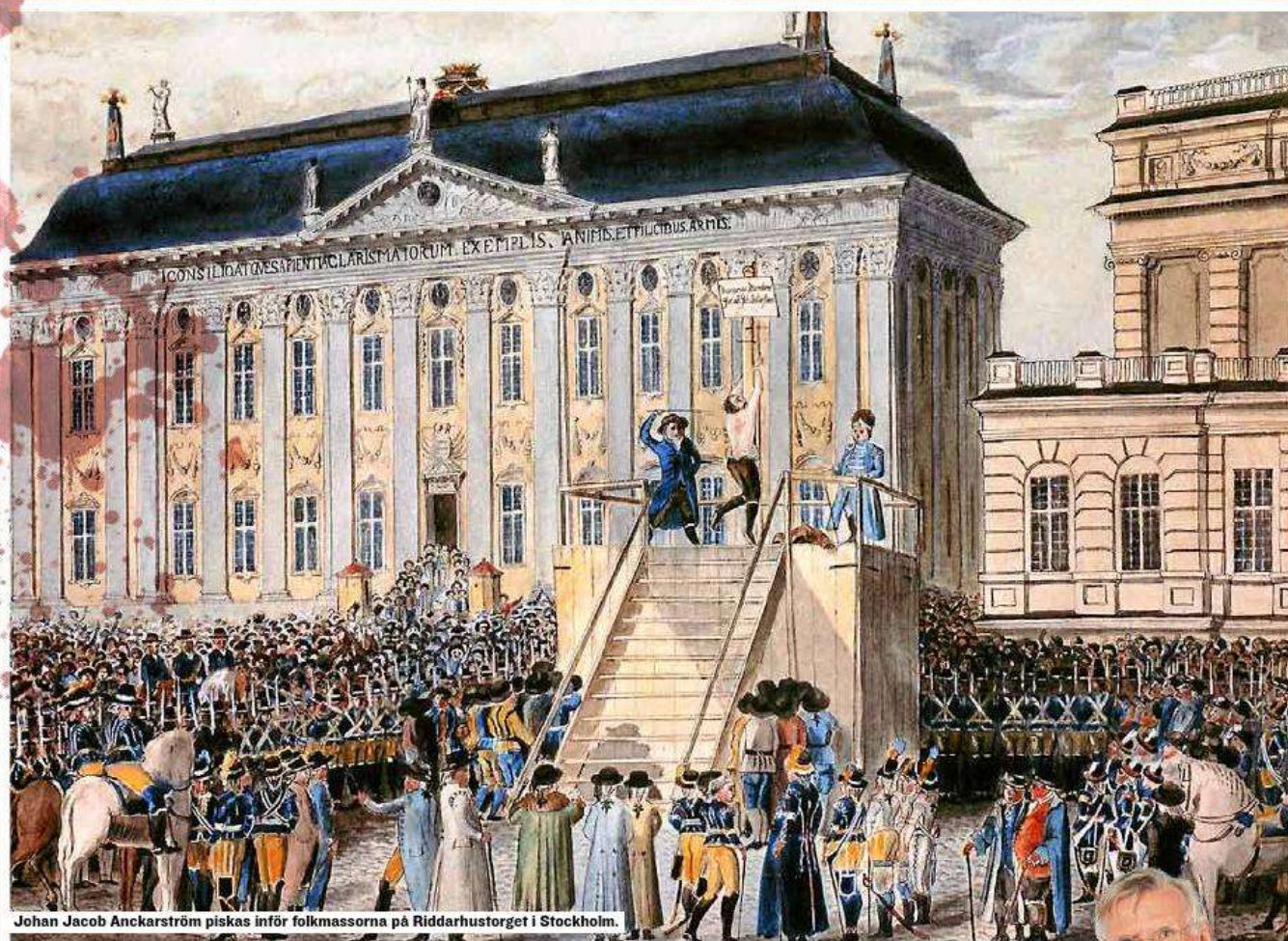
– Jag heter Jacob Johan Anckarström. Vi har träffats tidigare. Mig misstänker ni väl inte?

– Nej då, inte alls, svarar polismästaren. Klockan åtta morgonen efter har vapensmeden som tillverkat haften hittats. Han heter Anders David Kauffman och har affär vid Västra Bangränd, vid nuvarande Hötorget.

Kauffman vill först inte uppge namn på kunden som nyligen haft pistolerna inlämnade för renovering. Efter hårdhänt behandling på polisstationen säger han namnet:

– Kapten Anckarström.

En fiskal och hans betjänter skickas till Gamla Kungsholmsbrogatan. Anckarström

Johan Jacob Anckerström piskas inför folkmassorna på Ridderhuset i Stockholm.

tycks ha väntat på dem. Han följer med utan motstånd.

På Slottet opereras kungen. Det är smärtsamt. Den enda bedövning som finns är brännvin.

Stift efter stift, hagelkula efter hagelkula tas ut med pincett och kniv.

En av pagerna kommer in för att meddela att den misstänkte attentatsmannen gripits.

– Åh, är det min vackra Anckerström, säger kungen.

Samma dag skriver Carl Michael Bellman i en berömd epistel:

*"Ögat badar sig i tårar
Bröset flämtar tungt och ömt".*

★★★

Den 27 april 1792 är en vacker vårdag. Götgatan på Söder i Stockholm kantas av en stor folkmassa. Avrättningar är gratis folknöjen, och för första gången ska en kungamördare mista huvudet.

Anckerström sitter rak i ryggen i rackarkärran. Han läser en bönbok som han fått av prästen Adolph Roos som haft en bönestund med mördaren vid frukosten.

Kärran med Anckerström körs mot Skanstull, där galgbacken ligger uppe på Hammarbyhöjden (i dag Solandergatan). Mördaren bevakas av 200 man från hans gamla regemente.

Anckerström har förhört, erkänt och även avslöjat sina medbrottslingar:

– Jag ångrar ingenting, har han sagt. Avrättningen är en grym serie av statliga straff. Veckan före har

Anckerström piskats och bespottats inför allmänheten på tre platser: Ridderhuset, Hötorget, Nytorget.

På pälen där han fängslats i järn har

slaktkniven och pistolerna spikats upp tillsammans med en skylt med texten: Kungamördaren Jacob Johan Anckerström.

Nu är sista akten. På galgbacken faller den dödsdömda och pastor Roos på knä.

– Detta mörker ska snart förvandlas till det eviga ljuset, säger pastorn.

Därpå sätter han en svart bindel över Anckerströms ögon. Den dömda faller på knä, lägger huvudet på ett träblock och högra handen på ett annat.

I nästa ögonblick hugger skarprättaren Jonas Bergman med en billa av huvudet samtidigt som en av medhjälparna hugger av handen.

På en träpelare spikar bödeln upp huvudet och högra handen, den som hållit i pistolen.

★★★

Sustav III begravs i Ridderholmskyrkan i Stockholm. Hans bror hertig Karl tar tills vidare över styret. Hans första åtgärd blir att stoppa polisutredningen och mildra straffen för konspiratorerna.

Den ende syndbocken är Anckerström. Carl Fredrik Pechlin fångslas på Varbergs fästning, där han dör efter fyra år.

Clas Horn får en dödsdom, men benådas och lever resten av sitt liv i exil i Köpenhamn.

Adolph Ribbing döms också till döden. Även han benådas, frantas sitt adelskap och landsförvisas. Han flyttar till Paris, och blir populär under namnet "Kungamördaren" bland revolutionärerna som störtat franska monarkin.

Carl Michael Bellman råkar illa ut. Han är rasande på hertig Karl som låter Anckerströms kompanjoner slippa undan.

"Jag kan inte andas av sorg och ilska". skriver Bellman i en pamflett som får stor spridning.

Han kräver hämnd och rättvisa. Den populäre trubadurens politiska åsikter är farliga för den nye regenten. Pamfletten beslagtas. Våren 1794 häktas Bellman och spärras in på Slottet.

Han friköps senare av rika vänner. Då är han nedbruten, och därtill har han drabbats av tuberkulos. Bellman dör i februari 1795.

En av dagens ättlingar till Anckerström är Ulf Adelson, 73, före detta moderatledare, statsråd och landshövding.

Kungamördaren är hans mormorsmors mormors morfar.

– Otroligt nog var jag på dagen två hundra år efter mordet på audiens hos Carl XVI Gustaf med anledning av att jag utnämns till landshövding i Stockholm. Jag sa dock inget om ärsminnet till kungen.

**KNUT-
GÖRAN
KÄLLBERG**

knut-goran.kallberg@expressen.se

MISSA INTE!

Sista fem delarna av serien samlad i en exklusiv magbook

EXPRESSEN GT 100 sidor
VÄLJ SJÄLV! KÖP VÅRA MAGASIN UTAN
ELLER MED KVÄLLSTIDNING

100 sidor spännande läsning

**SVERIGES
BLODIGA
HISTORIA**

EXPRESSEN GT KVÄLLSPOSTEN
SÄLJS 25 AUGUSTI-
7 SEPTEMBER 2015.
PRIS: 69 KR.

**UNIK
HISTORIE-
BOK!**

*Dagarna då
blodet flöt
i Gamla stan*

*Dimman som
blev kungens död*

**KARL XII:S
STÖRSTA
STRIDER**

- krigarkungens uppgång och fall

*Grevens och
drottningens
hemliga kärlek*

*Maskerad-
mordet på
Operan*

7 388138 406905

✓ **KARL XII:S KRIG**

✓ **AXEL VON FERSENS LIV**

✓ **STOCKHOLMS BLODBAD**

✓ **30-ÅRIGA KRIGET**

✓ **MORDET PÅ GUSTAV III**

Säljs 25 augusti–7 september med

EXPRESSEN GT KVÄLLSPOSTEN

**HAR DU INTE KÖPT FÖRSTA DELEN?
FINNS I BUTIK TILL DEN 17 AUGUSTI!**

